

Др Аиџила И. Дудаџ, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
A.Dudas@pf.uns.ac.rs

ОДГОВОРНО КРЕДИТИРАЊЕ У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ПОТРОШАЧА ОД ПРЕЗАДУЖИВАЊА У ПРАВУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ*

Сажетак: Одговорно кредитирање има за циљ да сиречи наситанак презадужености дужника, иј. сиања у којем су му обавезе по кредитним задужењима иако велике да их не може уредно измиривати. Последице и социјалне импликације презадужености посебно долазе до изражаја ако је у својству дужника физичко лице, иј. потрошач. Идеја одговорног кредитирања се операционализује кроз више правних инструмената, од којих је од највећег значаја обавеза кредитора да пре закључења уговора о кредитну процени кредитну способност потрошача.

Одговорно кредитирање постепено је налазило своје место у секундарним изворима комуналног права. Прва Директива о потрошачким кредитима бр. 87/102/ЕЕС којом није уредила конкретан одговорног кредитирања. Први предлог новог текста Директиве из 2002. године садржавао је обавезу кредитора да процени кредитну способност потрошача, која је оцењена претерано строгом, услед чега на крају није усвојена у тој формулацији. Нова Директива о потрошачким кредитима бр. 2008/48/ЕС стога само налаже обавезу процене кредитне способности потрошача од стране кредитора, у формулацији која је много блажа од оне из Предлога.

Светска економска криза је показала слабост нормативног уређења потрошачког кредита у којем потреба за одговорним кредитирањем није снажније артикулисана. Поучени искуством кризе, у Директиви о хипотекарним кредитима бр. 2014/17/ЕУ неупоредиво већи значај добија конкретан одговорног кредитирања, пре свега кроз инструмент процене кредитне спо-

* Чланак је настао као резултат рада на научноистраживачком пројекту Правног факултета Универзитета у Новом Саду под називом Правна традиција и нови правни изазови. Рад је презентован на Међународној научној конференцији Правна традиција и нови правни изазови, одржаној 03. и 04.10.2019. године на Правном факултету Универзитета у Новом Саду.

собности пошрошача. Тако, већ у сам појам хипотекарног кредита који се односи на стамбене неокрећности, инкорпорисан је елементарна процена кредитне способности. Заштитна, посебан нагласак се ставља на финансијску едукацију пошрошача, с циљем да се избегне или смањи неодговорно задуживање. Директивна не прописује конкретна мерила на основу којих се процењује кредитна способности пошрошача, због потребе да се задрже стандарди процене кредитне способности које су развиле словенске банке. Једино изричито прописује да се у прелиминарном делу оцена кредитне способности не сме заснивати на вредности хипотековане неокрећности. Овим се желела избећи пракса која је довела до кризе хипотекарних кредита пре десетак година. Директивна не прописује ни санкције за повреду обавезе процене кредитне способности, али налаже државама чланицама да обезбеде сразмерне, ефикасне и одвраћајуће санкције за повреду њених одредаба, а тако и одредбе о обавезној процени кредитне способности. У покушају да се утврди разуман и правичан баланс између одговорног кредитирања и одговорног задуживања, иј. да у ипину да ли одговорност за презадуженост пошрошача треба да буде на кредитору или на пошрошачу, Директивна исправно помера кључно на страну кредитора. Забрањује државама чланицама да утврде право кредиту на раскид уговора због тога што (савестан) пошрошач није пружио кредиту све информације потребне за процену његове кредитне способности.

Кључне речи: пошрошачки кредит, Директивна о хипотекарним кредитима, Директивна о пошрошачким кредитима, пошрошач, уговор о кредиту.

1. ПАРАДИГМА О ИНФОРМИСАНОМ ПОТРОШАЧУ И КОНЦЕПТ ОДГОВОРНОГ КРЕДИТИРАЊА

Правна регулатива уговора којима кредитори¹ потрошачима пружају финансијске услуге развила се у посебан сегмент у оквиру потрошачког уговорног права у праву Европске уније. Заштитна функција потрошачког права посебно долази до изражаја на плану финансијских услуга и то из више

¹ За означавање лица које се професионално бави давањем кредита или пружањем финансијских услуга, у секундарним изворима комунитарног права користи се термин creditor, у редакцији на енглеском језику. Дословни и правно-технички исправан превод овог термина био би термин „поверилац“. Међутим он у српској правној терминологији подразумева страну у облигационом односу, док се у изворима комунитарног права мисли на тзв. професионалне зајмодавце. Стога ради избегавања термилошких противуречности, у овом раду ће се за означавање професионалних зајмодаваца или пружалаца финансијских услуга користити термин „кредитор“, пре свега због његове концизности и потребе да се разликује од термина „поверилац“, као једне од страна у облигационом односу.

разлога.² Пре свега, вредност уговора које потрошачи закључују са кредиторима по правилу је значајнија. Затим, по правилу подразумевају закључење уговора са важењем током дужег временског периода, посебно када се ради о дугорочним кредитима. Према томе, потрошач заснива обавезе трајне природе, те је важно да закључењу уговора приступа обазриво, а не лакокомислено и брзоплето. Напоследку, разумевање садржине и последица уговора о финансијским услугама захтева знање и искуство којима просечан потрошач ретко располаже, док се кредитор закључењем таквих уговора бави професионално, због чега готово увек постоји асиметрија информација у корист кредитора. Из ових разлога се заштитна функција правне регулативе потрошачких кредита остварује путем строже обавезе предуговорног информисања и саветовања потрошача од стране кредитора.

Концепт одговорног кредитирања асиметрију информација између потрошача и кредитора, као и одговорност кредитора за повреду предуговорних обавеза информисања и саветовања потрошача, чини додатно сложенијом. Одговорно кредитирање подразумева такву врсту кредитирања која спречава настанак стања презадужености корисника кредита.³ По томе се разликује од предаторског (*predatory lending*)⁴ и неодговорног кредитирања (*reckless lending*), код којих кредитор уопште не води или не води у довољној мери рачуна о томе да ли ће одобрење исплате кредита корисника довести у стање презадужености.

Међутим, колико је оправдано постављање питања одговорног кредитирања, толико је оправдано истражити да ли и у којој мери сами потрошачи треба да буду одговорни у задуживању. Према томе, одговорно кредитирање увек треба посматрати у релацији са одговорним задуживањем. Ипак, већа је одговорност на кредитору као професионалцу који се пословима кредитирања бави ради стицања добити.

Циљ рада је да се анализира развој имплементације концепта одговорног кредитирања у Директиву о потрошачком кредиту и Директиву о хипотекарним кредитима. Највећи значај одговорно кредитирање добија у једној посебној предуговорној обавези кредитора која се састоји у процени кредитне способности потрошача пре заснивања кредитног односа. Посебно је важно и осетљиво питање какве правне последице повлачи пропуст кредитора да

² Norbert Reich et al, *European Consumer Law*, Cambridge-Antwerp-Portland 2014, 200.

³ *Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools*, World Bank, Washington D.C., 2013 <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/16728> (приступ: 9. јула 2019. године).

⁴ Удружење банака које пружају хипотекарне кредите у САД (US Mortgage Bankers Association) је у оквиру акције Stop Mortgage Fraud утврдила списак индикатора предаторског кредитирања. Најзначајнији су следећи: непостојеће или бланко потписане исправе, ануитети и трошкови већи од предвиђених, износ кредита који је већи од вредности обезбеђења итд. <http://www.stopmortgagefraud.com/signs.htm> (приступ: 9. јула 2019.).

пре закључења уговора о кредиту процени кредитну способност потрошача, односно ако је у тој процени начинио грешку. Појам одговорног кредитирања у ширем смислу дотиче и кредиторovu дужност обавештавања потрошача, односно дужност његовог саветовања, али би такав подухват далеко премашило пројектоване оквири овог рада. Стога ће се акценат ставити само на онај институт кроз који концепт одговорног кредитирања првенствено долази до изражаја, а то је обавеза процене кредитне способности потрошача. Најпре је међутим потребно утврдити шта се сматра презадуженошћу, који су њени индикатори и типични узроци.

2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ПРЕЗАДУЖЕНОСТИ

Питањем презадужености потрошача бавила се и Светска банка и Комисија Европске уније. У Извештају Светске банке се истиче да не постоје јединствена мерила за утврђивање постојања стања презадужености потрошача.⁵ Комисија Европске уније је у једном истраживању спроведеном 2008. године упоредила дефиниције стања презадужености у правима држава чланица и мерила за њено утврђивање.⁶ Дошла је до закључка да покушаји дефиниције презадужености постоје у актима органа Европске уније, али и да многе државе чланице имају дефиницију презадужености у својим националним правима или *soft law* изворима права.⁷ Следећи заједнички елементи презадужености би се могли узети као заједничко језгро свих тих различитих дефиниција и мерила на основу којих се утврђује:

1. Презадуженост се не сме посматрати индивидуално, кроз финансијске могућности потрошача, као индивидуе, већ преко укупних финансијских могућности домаћинства којем припада. Домаћинство је заједница мањег броја људи (или га чини само појединац), који живе у једном стамбеном објекту и заједнички акумулирају приходе и имовинска добра, ако и не сва, свакако њихов значајнији део.
2. Презадуженост се утврђује на основу свих уговорених финансијских обавеза, при чему неформална финансијска обавезивања породичне природе не треба узимати у обзир.
3. Платежна неспособност – Неспособност домаћинства да на време измирује своје редовне уговорене финансијске обавезе.
4. Структурална основа платежне неспособности – Неспособност за измирење редовних финансијских обавеза мора да указује на трајне финан-

⁵ Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools, World Bank, т. 11.

⁶ Towards a common operational European definition of over-indebtedness, Комисија Европска уније, 2008 (приступ: 11. јула 2019.)

⁷ Towards a common operational European definition of over-indebtedness, 34-36.

сијске проблеме, и не тиче се неизмирења појединачних обавеза из других разлога, на пример због заборавности.

5. Утицај животног стандарда на неспособност за плаћање – Сматра се да је домаћинство презадужено, ако не може да измирује своје редовне финансијске обавезе без спуштања животног стандарда испод границе минималног који је неопходан за подмирење основних трошкова.
6. Неликвидност – Презадуженост постоји када домаћинство не може да отклони стање платежне неспособности ослањајући се на имовинска добра, финансијске и нефинансијске природе, или другим изворима финансирања као што је кредит.⁸

Према томе, презадуженост домаћинства је комплексна, вишедимензионална појава. Она има најпре *економску* димензију, која се огледа у претераној оптерећености домаћинства преузетим финансијским обавезама. Затим, *временску* димензију, јер се краткорочним претераним задуживањима настоје решити дугорочни структурални проблеми у финансијама домаћинства. Има и *социјалну* димензију, јер се презадужено домаћинство маргинализује или искључује из друштвеног/економског живота. Напослетку, има и *психолошку* димензију, јер презадуженост ствара код чланова домаћинства озбиљан стрес и психолошку дестабилизацију.⁹ Сличне закључке садржи и студија Комисије Европске уније из 2010. године.¹⁰

3. УЗРОЦИ ПРЕЗАДУЖЕНОСТИ

Задуживање домаћинства је последица њихове потребе да обезбеде себи уравнотежене услове живота у дужем временском периоду. Како се приходи појединаца постепено повећавају током радног века, посебно на његовом почетку, а смањују када појединац оде у пензију, задуживање је средство којим домаћинства балансирају своје издатке у дужем временском периоду. Млади очекују да ће им се приходи током времена повећавати и у садашњости троше више него што зарађују, очекујући да ће дугове отплаћивати касније када им се смање издаци и расположиви део имовине буде већи. Међутим, у оваквој рачуници лако је направити грешку: када домаћинство акумулира веће дугове него што би могло да поднесе, настаје стање презадужености.¹¹

⁸ Towards a common operational European definition of over-indebtedness, 37.

⁹ Ibid.

¹⁰ European Commission (2010), Over-indebtedness: New evidence from the EU-SILC special module, Research note 4/2010. Наведено према Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools, World Bank, 6.

¹¹ Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools, World Bank, т. 7.

Примарни узрок настанка стања презадужености је, према Извештају Светске банке, *финансијска лакомисленост* корисника кредита, која је редовно последица непотпуног сагледавања стварног финансијског терета који отплата кредита подразумева. До њега може доћи како услед нетранспарентности услова кредита, тј. због неадекватног предуговорног обавештавања, с једне, али и услед његове финансијске „неписмености“ и неспособности да управља својим финансијама на прави начин, тј. адекватно планира своје приходе и издатке, с друге стране.¹² Осим наведених, на финансијску лакомисленост потрошача редовно утиче и њихова склоност да потцењују вероватноћу наступања неког непредвидљивог догађаја, који негативно утиче на њихову имовинску ситуацију.¹³

Као други најзначајнији узрок доспевања корисника кредита у стање презадужености Светска банка наводи *настанак неочекиваних околности* које мењају услове у светлу којих је уговор између кредитора и корисника кредита закључен. Оне могу да се тичу смањења прихода (на пример, губитак посла), повећања расхода домаћинства (на пример, скупи медицински третмани, штета на неосигураној непокретности, итд.), али и повећања трошкова у вези са отплатом кредита (повећање варијабилне каматне стопе или депресијација домаће валуте у случају кредита индексираним у некој страниј валути). Неочекиване околности које погоршавају имовинску ситуацију корисника кредита могу да се остваре и у његовим породичним односима (на пример развод брака или смрт члана уже породице).¹⁴

Напоследку, трећи могући разлог настанка стања презадужености је *сиромаштво* које појединца наводи да ради подмирења текућих потреба узима кредите у вези са којима је готово извесно да неће бити у стању да их отплаћује. Оваква ситуација редовно настаје када кредитори имају потешкоћа у утврђивању стварних имовинских прилика корисника кредита, због недостатка потпуних информација о његовој кредитној историји и тренутној имовинској ситуацији.¹⁵

4. ИНДИКАТОРИ ПРЕЗАДУЖЕНОСТИ

Литература бележи више покушаја утврђивања конкретних индикатора постојања стања презадужености домаћинства.¹⁶ У Извештају Светске

¹² О финансијској писмености и њеном утицају на настанак стања презадужености вид. Lusardi A. e P. Tufano (2009), *Debt Literacy, Financial Experiences and Overindebtedness*, NBER Working Papers 14808, National Bureau of Economic Research, Inc.

¹³ *Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools*, World Bank, т. 8.

¹⁴ *Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools*, World Bank, т. 9.

¹⁵ *Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools*, World Bank, т. 10.

¹⁶ Вид. детаљније Keese M. (2009), *Triggers and Determinants of Severe Household Indebtedness in Germany*, SOEP papers 239, DIW Berlin, The German Socio-Economic Panel

банке¹⁷, као најпримеренијим, наводи се скуп индикатора који су предложили аутори Ђовани Далезио и Стефано Јеџи¹⁸.

По овом схватању постоје четири индикатора постојања презадужености од којих сваки одговара једној од четири њене димензије. Први се тиче *финансијског оштрећења* које отплата кредита повлачи. По овом индикатору, презадуженост постоји када домаћинство троши више од 30% (или 50%) укупних месечних прихода на отплату обезбеђених и необезбеђених кредита; или домаћинство троши 25% укупних месечних прихода на отплату необезбеђених кредита; или ако укупни издаци у вези са отплатом свих кредита домаћинство спушта испод границе сиромаштва. Други индикатор заснива се на *обиму дугова* са чијом отплатом је домаћинство у доцњи. По овом мерилу домаћинство се може сматрати презадуженим, ако је у доцњи са исплатом обавезе по кредиту или неког рачуна у трајању дужем од два месеца. Трећи индикатор тиче се *броја текућих кредити* домаћинства: домаћинство је презадужено, уколико има четири или више кредита по основу којих има преостале неизмирене обавезе. Напослетку, четврти индикатор је *субјективна перцепција обавеза* по основу текућих кредита: домаћинство ће се сматрати презадуженим ако његови чланови укупна дуговања по основу текућих кредита сматрају претерано великим финансијским оптерећењем.

5. ОДГОВОРНО КРЕДИТИРАЊЕ У ПРЕДЛОГУ НОВЕ ДИРЕКТИВЕ О ПОТРОШАЧКИМ КРЕДИТИМА БР. 2008/48/ЕС

Директива бр. 87/102/ЕЕС о уговорима о потрошачким кредитима спада у ред првих најзначајнијих директива усвојених у области правне заштите потрошача током осамдесетих година. Имајући, међутим, у виду да је она усвојена пре ступања на снагу Јединственог европског акта од 1986. године, државе чланице су морале постићи једногласност, што је подразумевало да је њен садржај био резултат дугих и тешких преговора.¹⁹ Из овог разлога Директивом је постигнут само минимални ниво хармонизације правила потрошачког кредита у државама чланицама.²⁰ Овакав став потврђује и одредба која изричито овлашћује државе чланице да устроје виши ниво заштите

(SOEP) or BIS – Department for Business, Innovation and Skill (2010), Over-indebtedness in Britain: Second follow-up report.

¹⁷ Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools, World Bank, 7.

¹⁸ Giovanni D'Alessio and Stefano Iezzi (2013), Household Over-Indebtedness: Definition and Measurement with Italian Data, Bank of Italy Occasional Paper No. 149.

¹⁹ P. Latham, „Dispositions communautaires relative au crédit a la consommation: la directive 87/102/CEE du 22 décembre 1986”, Revue du Marché Commun, No. 316/1988, 219-224, 219.

²⁰ N. Reich et al, 203.

потрошача од нивоа заштите према Директиви.²¹ То је омогућавало државама чланицама да, између осталог, у вези са питањем подељене одговорности кредитора и потрошача за закључење уговора којим се потрошач доводи у стање презадужености, устроје виши стандард од оног предвиђеног Директивом.

Тако је на пример у Немачкој већ крајем осамдесетих година XX века учињен један покушај пред Вишим земаљским судом у Штутгарту да се установи одговорност кредитора за одобравање кредита који корисника кредита доводи у стање презадужености.²² Овај покушај није добио подршку од стране Врховног суда Немачке, који је заузео став да се једино и искључиво корисник кредита може сматрати одговорним за ваљану процену његовог финансијског стања и да искључиво он треба да сноси последице задуживања које га доводи у стање неспособности да уредно сервисира своје дугове.²³ Овај приступ је следила већина европских правних поредака, али не сваки.²⁴ Истиче се пример белгијског права, у којем је обавеза одговорног кредитирања уведена посебним законом 1991. године. На сличан начин је поступио и швајцарски законодавац који је после дугих припрема унео у Закон о заштити потрошача обавезу одговорног кредитирања.²⁵

Ове тенденције су дошле до изражаја и у предлогу Комисије из октобра 2002. године о модернизацији Директиве о потрошачким кредитима бр. 87/102/ЕЕС²⁶ Комисија се залагала за једну уравнотеженију расподелу одговорности за одобравање кредита између кредитора и потрошача, са надом да ће таква регулатива подстицајно деловати на обе стране да се унапред спречи настанак стања презадужености потрошача. Увођење концепта одговорног кредитирања, према разумевању Комисије, значило би обавезу кредитора да свеобухватно саветује потрошача, између осталог и о његовој способности да уредно враћа кредит који би му се исплатио, ради чега је неопходно да му потрошач саопшти све неопходне информације.²⁷ Према предлогу Комисије одговорно кредитирање би подразумевало да се претпоставља да је кредитор пре закључења уговора о кредиту, споразума о јемству/гаранцији, или повећавања износа кредита, односно гаранције, претходно проценио, на основу свих могућих средстава која су му на располагању, да ли би

²¹ Директива бр. 87/102/ЕЕС, чл. 15.

²² Вид. одлуку Вишег земаљског суда у Штутгарту: OLG Stuttgart, NJW 1988, 833.

²³ Вид. одлуку Савезног врховног суда Немачке: BGH, NJW 1989, 1665.

²⁴ Peter Roth, „Mittverantwortung des Kreditgebers bei der Kreditaufnahme – Warum eigentlich nicht?“, BKR – Zeitschrift für Bank- und Kapitalmarktrecht, 21/2003, 851–859, 851.

²⁵ P. Roth, 851.

²⁶ Предлог Комисије Европских заједница бр. С 331 Е/200 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002PC0443&from=IT> (приступ страници 2.9.2019. године).

²⁷ P. Roth, 851.

се од потрошача разумно могло очекивати да испуни своје уговорне обавезе.²⁸ Ова одредба предлога се у доктрини тумачи у смислу да је увођење концепта одговорног кредитирања требало да наметне кредитору додатне обавезе у три димензије: поштрену обавезу обавештавања потрошача пре закључења уговора; обавезу процене кредитне способности потрошача на основу података добијених од њега и по потреби на основу података из званичних база података; односно да од више могућих кредитних производа понуде потрошачу онај који највише одговара његовим интересима и тако одреди износ кредита да одговара његовим имовинским приликама.²⁹

Реакције на предлог Комисије су углавном биле негативне. Истицано је да би увођење одговорног кредитирања представљало вид неоправданог старатељства над потрошачима, да би повећало трошкове, па тиме и цену кредита, и да би тиме најсиромашније потрошаче искључило са тржишта кредита.³⁰

6. ОДГОВОРНО КРЕДИТИРАЊЕ У ДИРЕКТИВИ О ПОТРОШАЧКИМ КРЕДИТИМА БР. 2008/48/ЕС

У коначној редакцији текста Директиве о потрошачким кредитима бр. 2008/48/ЕС, чији је нацрт у овом контексту више пута био мењан³¹, прописана је дужност држава чланица да обезбеде да кредитори пре закључења уговора о кредиту процене кредитну способност потрошача на основу информација добијених од потрошача и, када је то потребно, на основу информација добијених увидом у релевантне базе података.³² Очигледно мало тога је остало од иницијалног предлога Комисије из 2002. године, који је имао за циљ да се презадуживање потрошача спречи пре свега спречавањем закључивања нерационалних кредитних споразума уопште.³³

Увид у релевантне базе података о кредитној историји и кредитним задужењима потрошача, дакле, није обавезан, већ зависи од процене кредитора да ли то сматра потребним. Неке државе чланице имају строжи систем, на пример, Белгија, у којој је увид у базе података обавезан елеменат процене кредитне способности.³⁴ Да се таква пракса не би прогласила противном Директиви, због њеног начелног опредељења да се постигне максимална

²⁸ Предлог Комисије, чл. 9.

²⁹ Е. Мишчењић, 148

³⁰ Р. Рот, 852.

³¹ N. Reich et al, 218-219.

³² Директива бр. 2008/48/ЕС, чл. 8 ст. 1.

³³ N. Reich et al, 219.

³⁴ Ibid.

хармонизација, наведена одредба Директиве у наставку изричито истиче да државе чланице чије национално законодавство захтева од кредитора да процену кредитне способности изврше на основу обавезног увида у релевантне базе података, могу задржати овај услов.³⁵

Директива не налаже обавезу државама чланицама да детаљније разраде поступак процене кредитне способности потрошача. У сваком случају, у Преамбули Директиве даје се препорука државама чланицама да кредиторима дају инструкције и смернице у вези са проценом кредитне способности потрошача.³⁶

Директива не прописује никакве правне последице повреде обавезе процене кредитне способности. Једино се у Преамбули истиче значај спречавања неодговорног кредитирања или одобравања кредита без претходне правилне процене кредитне способности потрошача. У том смислу се само даје препорука државама чланицама да остваре неопходан надзор ради спречавања оваквих појава и утврде начине за санкционисање кредитора.³⁷

У пракси Суда правде Европске уније поставило се питање правног дејства изјаве којом потрошач потврђује да је кредитор уредно испунио своју обавезу предуговорног обавештавања о елементима уговора који намерава закључити, односно о исходу процене кредитне способности потрошача. Питање је од доста великог значаја, имајући у виду да се такве изјаве често дају на типском обрасцу, који потрошач потписује заједно са осталим исправама приликом закључења уговора о кредиту, те неретко није ни свестан тога какву изјаву је потписао. Меродавном се у овом контексту сматра одлука Суда донета у предмету *C 449/13 CA Consumer Finance SA*.³⁸ Суд је заузео став да је противно одредбама Директиве, ако суд државе чланице само на основу изјаве потрошача, која се редовно даје на унапред припремљеном обрасцу, утврди да је кредитор испунио све своје предуговорне обавезе, јер се тиме терет доказивања истих преваљује на потрошача. Таква пракса не сме да поремети примену правила о терету доказивања чињенице да је кредитор уредно испунио своје обавезе предуговорног обавештавања из чл. 5 и процене кредитне способности потрошача из чл. 8. Директиве, који је на кредитору. Такође, држава чланица законом или другим општим правним актом не сме да установи правило које би изјави потрошача придавало овакву дејство.

³⁵ Директива бр. 2008/48/ЕС, чл. 8 ст. 1, друга реченица.

³⁶ Директива бр. 2008/48/ЕС, рецитал бр. 26.

³⁷ Ibid.

³⁸ *C 449/13 CA Consumer Finance SA v Ingrid Bakkaus, Charline Bonato, née Savary, Florian Bonato*, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=E080771F2393FC66C66CC19727295E9D?text=&docid=160946&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=12423763> (приступ 7. септембра 2019. године).

У истом овом предмету се поставило и питање да ли се кредитор у процени кредитне способности потрошача може ослонити искључиво на информације које је добио од њега. Питање је изузетно деликатно, јер одговорно кредитирање истовремено значи одговорно задуживање потрошача, с једне стране, што подразумева дужност сарадње са кредитором у циљу да му се пружи свеобухватне информације потребне ради процене кредитне способности потрошача. Суд је заузео став да кредитор уредно испуњава своју обавезу процена кредитне способности потрошача у складу са чл. 8. ст. 1. Директиве о потрошачким кредитима, и онда ако се ослања искључиво на информације које је добио од потрошача, под условом да су оне одговарајуће и поткрепљене потребним документима, као и да кредитор нема дужност да систематски проверава истинитост информација добијених од потрошача.

7. ОДГОВОРНО КРЕДИТИРАЊЕ У ДИРЕКТИВИ О ХИПОТЕКАРНИМ КРЕДИТИМА БР. 2014/17/EU

Почетак последње етапе у развоју правне регулативе потрошачког кредита у праву Европске уније представља усвајање Директиве бр. 2014/17/ EU о уговорима о потрошачким кредитима који се односе на стамбене непокретности³⁹, која се у стручним круговима помиње само као Директива о хипотекарним кредитима (*Mortgage Credit Directive*). Потреба за посебном регулативом стамбених кредита у праву Европске уније увек је била присутна у стручној јавности, као и у плановима комунитарних законодавних тела. Међутим, светска економска криза била је главни окидач због којег су радови на Директиви добили конкретан облик, због потребе да се спречи да неодговорно понашање кредитора у одобравању стамбених кредита не уруши стабилност финансијског система.⁴⁰ Усвајање Директиве о хипотекарним кредитима имало је за циљ да се принцип одговорног кредитирања што више афирмише, како би се пружањем потпунијих информација потрошачима смањило ризик презадуживања и побољшала заштита у случају доцње у отплати кредита, и тиме да се врати поверење у банкарски систем, које је под ударом светске економске кризе било озбиљно пољуљано.⁴¹ Стога је с

³⁹ Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, Службени гласник Европске уније, L 60, 34–85.

⁴⁰ Директива о хипотекарним кредитима, рецитал бр. 3.

⁴¹ Вид. детаљније Ђорђе Попов, „Светска економска криза и реструктурирање дугова”, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2009, 7-20.; Ђорђе Попов, „Европска унија и Светска економска криза”, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 2/2010,

једне стране основна сврха нових правила да се потрошачи боље информишу о стварним трошковима узимања хипотекарног кредита, што се одражава на плану дужности обавештавања и кредитног саветовања. С друге стране, процена кредитне способности потрошача добија у Директиви већи значај у односу на Директиву о потрошачким кредитима.

Значај одговорног кредитирања у Директиви произлази већ из првог њеног члана у којем се хипотекарни кредит у смислу Директиве дефинише као кредит одобрен потрошачу, осигуран хипотеком или се на други начин односи на стамбене непокретности, који подразумева *процену кредитне способности потрошача*.⁴² Према томе, процена кредитне способности је један од конститутивних елемената хипотекарних кредита који се односе на стамбене непокретности. Међутим, да би концепт одговорног кредитирања функционисао неопходно је да се јача свест потрошача о томе да је добрим делом и на њима одговорност да се спречи настанак стања презадужености. Из овог разлога, Директива уводи обавезу држава чланица да промовишу мере којима се подстиче образовање потрошача на одговорно задуживање и управљање дугом, посебно у вези са хипотекарним кредитима. Неопходне су јасне и опште информације о поступку одобравања кредита ради усмеравања потрошача, посебно оних који први пут узимају хипотекарни кредит. Директива посебно налаже државама чланицама да обезбеде информисање потрошача о саветодавним услугама које им пружају организације за заштиту потрошача и одговарајући државни органи.⁴³ Додатни притисак на државе чланице у вези са финансијским образовањем потрошача представља следећа одредба Директиве, која прописује да је Комисија дужна објавити процену финансијског образовања доступног потрошачима и навести примере најбоље праксе, који се могу даље разрадити ради повећања финансијске обавештености потрошача.⁴⁴ Упркос начелном значају одредаба о финансијском образовању, она у доктрини налази на критику.⁴⁵ Истиче се наиме да ове одредбе, онако како су срочене у Директиви, садрже само циљеве, без навођења конкретних мера за њихово остварење, те није ни сврховита, нити довољно учинковита. Осим тога, у неким аспектима су нејасне и контрадикторне. Тако, на пример, јасне и опште информације о поступку одобравања кредита нису од нарочите користи потрошачу, који није у стању да разуме садржину доступних му информација.⁴⁶ Затим,

7-23.; Ђорђе Попов, „Светска економска криза и Србија”, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 3/2010, 7-27.

⁴² Директива о хипотекарним кредитима, чл. 1 ст. 1.

⁴³ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 6 ст. 1.

⁴⁴ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 6 ст. 2.

⁴⁵ Emilia Mišćenić, „Novo europsko uređenje hipotekarnih kredita“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 2015, 113-169, на стр. 128.

⁴⁶ *Ibid.*

није јасно зашто се посебно истиче потреба финансијског образовања потрошача који први пут узима кредит. Законодавац је очигледно имао у виду да заштити потрошача који још нема искуство у закључивању уговора о хипотекарном кредиту. Међутим, овим се стиче утисак као да потрошач који узима други или наредни пут не завређује посебну заштиту у виду његовог финансијског образовања. Ништа мање нема потребу за финансијским образовањем потрошач који се не задужује први пут хипотекарним кредитом. Управо супротно, најчешће већ има неко кредитно задужење када узима други или следећи кредит, те је његово предуговорно финансијско образовање чак од већег значаја.⁴⁷ Напослетку, стиче се утисак де се одредбама Директиве о финансијском образовању потрошача један део финансијских ризика покушава превалити на њих. Несумњиво је оправдано да они сnose део ризика повезаних са хипотекарним кредитима, али треба поставити питање да ли је оправдано очекивати да буду финансијски образовани у тој мери да сагледају све могуће аспекте дуготрајног задуживања хипотекарним кредитима.⁴⁸ Из ових разлога се може сматрати исправним закључак изнет у доктрини да одредбе Директиве о финансијском образовању потрошача никако не смеју да представљају основ за преваливање ризика хипотекарних кредита на потрошаче, већ би нагласак и даље требало да буде на одговорном кредитирању, и дужностима предуговорног обавештавања од стране кредитора о могућим финансијским ризицима, као и на сузбијању праксе уговарања непоштених одредаба у уговору о кредиту.⁴⁹

7.1. Елементи на основу којих се врши процена кредитне способности

Директива налаже државама чланицама обавезу да обезбеде да кредитори пре закључења уговора изврше свеобухватну процену кредитне способности потрошача. Процена кредитне способности се у Директиви дефинише као процена вероватноће уредног испуњења обавезе отплате кредита од стране потрошача. Ова процена у адекватној мери треба да узме у обзир чиниоце релевантне за утврђивање изгледа потрошача да у будућности уредно измирује своје обавезе по кредиту.⁵⁰ У овом члану Директива не утврђује које околности треба кредитор да узме у обзир приликом процене кредитне способности потрошача. У Преамбули се, међутим, примера ради истиче да при процени кредитне способности треба узети у обзир будућа плаћања или повећање обавезе плаћања због негативне амортизације или одложена

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 18 ст. 1.

плаћања главнице или камата, друге редовне трошкове, дугове и друге финансијске обавезе, приходе, штедњу и имовину, односно будуће евентуалне догађаје који током трајања предложеног уговора о кредиту могу да настану, као што су смањење прихода због одласка у пензију, пораст каматне стопе, негативне курсне разлике, итд. Директива међутим у оквиру члана посвећеног процени кредитне способности изричито истиче да она не сме да се заснива преваходно на оном делу вредности непокретности која је предмет хипотеке у којем премашује износ кредита, нити на претпоставци да ће се вредност непокретности током времена повећавати.⁵¹ Ова одредба је од великог значаја, јер има за циљ да спречи праксу кредитора која је 2008. године постала један од најзначајнијих окидача светске економске кризе. Наиме, кредитори су кредитну способност клијената редовно процењивали имајући у виду вероватноћу раста вредности непокретности која служи обезбеђењу кредита. Како често вредност непокретности није расла оном динамиком коју су кредитори предвиђали приликом закључења уговора, а штавише, у жеку економске кризе дошло је и до наглог пада тржишне вредности непокретности, редовна је постала појава да је вредност непокретности постала премала да даље служи као обезбеђење кредита.⁵² У вези са начином прикупљања и утврђивањем веродостојности информација на основу којих кредитор процењује кредитну способност потрошача, Директива прописује да се ова процена врши ослањајући се на информације о приходима и расходима потрошача, као и на друге околности финансијске и економске природе које су нужне, довољне и пропорционалне. Ове информације могу да потичу из интерних и екстерних извора, укључујући и информације које су добијене од самог потрошача, као и од кредитних посредника и именованих представника кредитора. У Директиви се истиче да се ове информације у разумној мери морају проверити, што по потреби укључује и увид у исправе чија се садржина може утврдити на независан начин.⁵³

Разлог због којег правила Директиве о начину утврђивања кредитне способности потрошача нису конкретизована може се утврдити у опредељењу комунитарних легислативних органа да задрже у примени интерне акте пословних банака.⁵⁴ Свака банка, наиме, има своја правила утврђивања кредитне способности подносилаца захтева за кредит, која се надовезују на мање или више уједначени „credit-score“ систем. Он се огледа у нумеричком вредновању елемената који чине приходе, расходе и обавезе по текућим кре-

⁵¹ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 18 ст. 3.

⁵² Pierre De Gioia-Carabellese, „The Directive on the Credit Agreements for Consumers relating to Residential Immovable Property (Directive 2014/17): A Regulatory Explanation and a Private Law Analysis“, *European Business Law Review*, 1/2018, 34-57, на стр. 42-43.

⁵³ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 20 ст. 1.

⁵⁴ *Ibid.*

дитним и другим задужењима и заснива се на информацијама добијених из извештаја из званичних база података.⁵⁵ У Немачкој је то база података SCHUFA, у Италији CRIF, у Француској FNIP, на пример⁵⁶, а код нас Кредитни биро који води Удружење банака Србије. Значај података добијених из званичних, односно база података које пословне банке признају, препознаје и Директива о хипотекарним кредитима: у Преамбули истиче да је увид у базу података о кредитима користан елемент у процени кредитне способности.⁵⁷ Уколико кредитор податке на основу којих врши процену кредитне способности сазнаје из неке базе података, дужан је да потрошача унапред обавести у потреби да се изврши увид у њу.⁵⁸ Осим тога, значај приступа базама података о кредитним задужењима и кредитној историји потрошача потврђује и одредба, која налаже државама чланицама да обезбеде приступ базама података како домаћим, тако и кредиторима из других држава чланица под једнаким условима, искључиво у циљу праћења да ли потрошач испуњава своје кредитне обавезе за време важења кредитног споразума.⁵⁹ Приступ под једнаким условима се односи како на јавне, тако и на приватне базе података.⁶⁰

Детаљнија правила Директиве о процени кредитне способности показују да је ово процес у којем обе стране искрено треба да сарађују. Најпре је прописана обавеза државама чланицама да обезбеде да кредитори већ у предуговорној фази јасно и недвосмислено ставе на знање потрошачу које информације, односно које независно утврдиве доказе треба да пружи кредитору, као и рок у којем то потрошач треба да учини. Овај захтев кредитора треба да буде сразмеран и ограничен само на онај обим информација и доказа који је стварно потребан за правилну процену кредитне способности потрошача. Затим, државе чланице треба да установе право кредиторима да захтевају од потрошача појашњење добијених информација, када је то неопходно ради процене кредитне способности.⁶¹ Да одговорно кредитирање значи истовремено и одговорно задуживање потрошача, јасно произлази из следећег члана Директиве који прописује обавезу државама чланицама да обезбеде едукацију потрошача ради јачања њихове свести о потреби да кредиторима ради процене њихове кредитне способности саопштавају тачне и потпуне информације. Кредитор има дужност да упозори потрошача да му кредит неће бити одобрен, уколико процена кредитне способности не може

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Директива о хипотекарним кредитима, рецитал бр. 59.

⁵⁸ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 18 ст. 5. т. (b).

⁵⁹ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 21 ст. 1.

⁶⁰ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 21 ст. 2.

⁶¹ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 20 ст. 3.

да се спроведе због тога што потрошач није саопштио потребне информације или пружио потребне исправе за њихову верификацију.⁶²

7.2. Одговорност за неодговорно кредитирање

Са разлогом је у доктрини истакнуто да је изузетно спорно да ли кредитор треба да сноси одговорност за настанак стања преузадужености потрошача. Ако и треба да настане његова правна одговорност, намеће се питање мере одговорности, да ли она треба да буде подељена између кредитора и потрошача, као и питање правних санкција које погађају кредитора који је допринео настанку стања преузадужености потрошача. Према томе, питање је да ли је одговорно кредитирање правни институт који повлачи правну одговорност са јасно утврђеним правним санкцијама или је санкција посредна, преко наметања додатних новчаних обавеза кредитору који се оглуши о правила о процени кредитне способности потрошача.

Идеја о подељеној одговорности између кредитора и потрошача заснива се на томе да се може установити правна одговорност кредитора за ваљаност анализе кредитне способности потрошача, али одговорност добрим делом сноси и потрошач. С једне стране, он је дужан да кредитору у предуговорној фази достави све податке, потпуне, тачне и истините, да би кредитор правилно могао да процени његову кредитну способност. С друге стране, уколико на основу тих података кредитор утврди да потрошач није кредитно способан, или да је кредитно способан у мањој мери у односу на износ траженог кредита, он би требало да одустане од узимања кредита или своје потрошачке потребе и жеље усклади са резултатима анализе његове кредитне способности извршене од стране кредитора.⁶³

Ово питање делом уређује и Директива о хипотекарним кредитима. Она забрањује кредиторима да раскину уговор због тога што информације које је пружио потрошач нису биле потпуне.⁶⁴ Према томе, ризик неправилне процене кредитне способности потрошача сноси кредитор, чак и онда ако је потрошач саопштио непотпуне информације, под условом да је потрошач савесно поступио. Имајући у виду претходно наведену одредбу Директиве која прописује да је кредитор већ у предуговорној фази дужан да саопшти потрошачу које информације ће бити потребне за процену његове кредитне способности, по мишљењу аутора, потрошач ће се увек сматрати савесним, уколико је саопштио све информације, односно пружио све доказе, које је од њега кредитор у предуговорној фази захтевао. Другачије стоје ствари, ако је потрошач био несавестан у поступку процене његове

⁶² Директива о хипотекарним кредитима, чл. 20 ст. 4.

⁶³ P. Roth, 851.

⁶⁴ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 20 ст. 3.

кредитне способности. Директива, наиме, овлашћује државе чланице да установе право кредиторима да уговор раскину, под условом да се докаже да је потрошач свесно ускратио информације или је саопштио неистините информације.⁶⁵

Питање одговорности кредитора за неодговорно кредитирање добило је тумачење и у пракси Суда правде Европске уније. Ради се о предмету *C-565/12 LCL Le Crédit Lyonnais SA v Fesih Kalhan*⁶⁶ у којем је национални суд поставио питање дејства санкција прописаних у националном праву у случају непоштовања обавезе спровођења процене кредитне способности потрошача. Захтев за одлучивање о претходном питању потекао је од једног француског суда пред којим је вођен поступак наплате потраживања банке против клијента који је престао да измирује своје обавезе по кредиту. Чл. 23 Директиве налаже државама чланицама обавезу да утврде санкције за повреду одредаба Директиве (па тако и одредаба о обавези процене кредитне способности потрошача), које морају бити ефикасне, сразмерне и одвраћајуће. Ову одредбу, у вези са санкцијама за повреду обавезе процене кредитне способности од стране кредитора, француски законодавац је тако имплементирао да је прописао да кредитор губи право на уговорну, али задржава право на законску затезну камату, уколико у поступку одобравања кредита није поштовао правила о процени кредитне способности, утврђена Законом о заштити потрошача. Кредитор, између осталог, према Законику има обавезу да затражи увид у релевантне националне базе података о кредитним задужењима и кредитној историји потрошача, што тужилац у поступку није учинио. Из овог разлога је национални суд применио санкцију утврђену Законом, а то је губитак уговорне камате. Парадоксално је било међутим да је кредитор био чак на бољитку од примене санкције за неадекватну процену кредитне способности потрошача. Уговорена камата је, наиме, била 5,60%, док је законска затезна камата, на коју се зарачунава пенал од 5% због тога што дужник није добровољно испунио своју обавезу по пресуди у року од два месеца рачунајући од дана када је постала извршна, укупно износила 5,72%. Зато је национални суд упутио Суду правде Европске уније питање да ли се правило националног права које прописује губитак уговорне камате као санкцију за повреду обавезе да се правилно спроведе процена кредитне способности потрошача може сматрати ефикасном, сразмерном и одвраћајућом санкцијом у складу са чл. 23 Директиве, уколико кредитор може применом санкције да оствари законску камату и пенал

⁶⁵ Директива о хипотекарним кредитима, чл. 20 ст. 3, трећа реченица.

⁶⁶ *C-565/12 LCL Le Crédit Lyonnais SA v Fesih Kalhan*. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=77D98C18BE1F28F07E6AE168694A6FBA?text=&docid=149922&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13436299> (приступ страници 13. септембра 2019.).

у укупном проценту који одговара или је чак и већи од стопе уговорне камате. Суд је заузео став да се таква санкција националног права не би могла сматрати ефикасном, сразмерном и одвраћајућом у складу са чл. 23. Директиве. Став је додуше заузет у вези са Директивом бр. 2008/48/ЕЗ о потрошачким кредитима, али нема правних препрека да се аналогно примени и на тумачење чл. 38 ст. 1 Директиве о хипотекарним кредитима, будући да готово истим речима прописује обавезу држава чланица да утврде санкције за повреду одредаба Директиве, које морају да буду ефикасне, сразмерне и одвраћајуће.⁶⁷

8. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Одговорно кредитирање има за циљ да спречи настанак презадужености дужника, тј. стања у којем су му обавезе по кредитним задужењима тако велике да их не може уредно измиривати. Последице и социјалне импликације презадужености посебно долазе до изражаја ако је у својству дужника физичко лице, тј. потрошач. Идеја одговорног кредитирања се операционализује кроз више института, од којих је од највећег значаја обавеза кредитора да пре закључења уговора о кредиту процени кредитну способност потрошача.

Одговорно кредитирање постепено је налазило своје место у секундарним изворима комунитарног права. Прва Директива о потрошачким кредитима бр. 87/102/ЕЕС уопште није прописивала обавезу одговорног кредитирања. Први предлог текста нове директиве из 2002. године садржавао је обавезу кредитора да процени кредитну способност потрошача, у формулацији која је оцењена претерано строгом, услед чега предложена одредба на крају није усвојена у тој формулацији. Нова Директива о потрошачким кредитима бр. 2008/48/ЕЗ стога само налаже обавезу процене кредитне способности потрошача од стране кредитора, у формулацији која је много блажа од оне из Предлога.

Светска економска криза је показала слабости нормативног уређења потрошачког кредита у којем није снажније артикулисана потреба за одговорним кредитирањем. Поучени искуством кризе, у Директиви о хипотекарним кредитима бр. 2014/17/ЕУ неупоредиво већи значај добија концепт одговорног кредитирања, кроз институт процене кредитне способности потрошача. Тако, већ у сам појам хипотекарног кредита који се односи на стамбене непокретности, инкорпорисан је елеменат процене кредитне способности потрошача. Затим посебан нагласак се ставља на финансијску еду-

⁶⁷ Е. Мишћенић, 149.

кацију потрошача, с циљем да се избегне или смањи њихово неодговорно задуживање. Директива не прописује конкретна мерила на основу којих се процењује кредитна способност потрошача, због потребе да се задрже стандарди процене кредитне способности које су развиле пословне банке. Једино изричито прописује да се у претежном делу оцена кредитне способности не сме заснивати на вредности хипотековане непокретности. Овим се желе-ла избећи пракса која је довела до кризе хипотекарних кредита пре десетак година. Директива не прописује ни санкције за повреду обавезе процене кредитне способности, али налаже државама чланицама да обезбеде сразмерне, ефикасне и одвраћајуће санкције за повреду њених одредаба, па тако и одредбе о обавезној процени кредитне способности. У покушају да се утврди разуман и правичан баланс између одговорног кредитирања и одговорног задуживања, тј. да у питању да ли одговорност за презадуженост потрошача треба да буде на кредитору или на потрошачу, Директива исправно помера ту одговорност на страну кредитора. Забрањује државама чланицама да установе право кредитору на раскид уговора због тога што (савестан) потрошач није пружио кредитору све информације потребне за процену његове кредитне способности.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- De Gioia-Carabellese, Pierre, „The Directive on the Credit Agreements for Consumers relating to Residential Immovable Property (Directive 2014/17): A Regulatory Explanation and a Private Law Analysis“, *European Business Law Review*, 1/2018, 34-57.
- D'Alessio, Giovanni, Iezzi, Stefano (2013), Household Over-Indebtedness: Definition and Measurement with Italian Data, Bank of Italy Occasional Paper No. 149.
- European Commission (2010), Over-indebtedness: New evidence from the EU-SILC special module, Research note 4/2010
- Keese, M. (2009), *Triggers and Determinants of Severe Household Indebtedness in Germany*, SOEP papers 239, DIW Berlin, The German Socio-Economic Panel (SOEP) or BIS – Department for Business, Innovation and Skill (2010), Over-indebtedness in Britain: Second follow-up report.
- Latham, P. „Dispositions communautaires relative au crédit a la consommation: la directive 87/102/CEE du 22 décembre 1986“, *Revue du Marché Commun*, No. 316/1988, 219-224
- Lusardi, A. e Tufano, P. (2009), Debt Literacy, Financial Experiences and Overindebtedness, NBER Working Papers 14808, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Mišćenić, Emilia, „Novo europsko uređenje hipotekarnih kredita“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 2015, 113-169
- Попов, Ђорђе, „Светска економска криза и реструктурирање дугова“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2009, 7-20.

- Попов, Ђорђе, „Европска унија и Светска економска криза”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2010, 7-23.
- Попов, Ђорђе, „Светска економска криза и Србија”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2010, 7-27.
- Reich, Norbert *et al*, *European Consumer Law*, Cambridge-Antwerp-Portland 2014
- Roth, Peter „Mittverantwortung des Kreditgebers bei der Kreditaufnahme – Warum eigentlich nicht?“, *BKR – Zeitschrift für Bank- und Kapitalmarktrecht*, 21/2003, 851-859

ИЗВОРИ СА ИНТЕРНЕТА

- <http://www.stopmortgagefraud.com/signs.htm> (приступ: 9. јула 2019.).
- Предлог Комисије Европских заједница бр. С 331 Е/200 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002PC0443&from=IT> (приступ страници 2. септембра 2019. године).
- Responsible Lending : Overview of Regulatory Tools, World Bank, Washington D.C., 2013 <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/16728> (приступ: 9. јула 2019. године).
- Towards a common operational European definition of over-indebtedness, Комисија Европска уније, 2008 (приступ: 11. јула 2019.)

ПРОПИСИ И СУДСКЕ ОДЛУКЕ

- Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit*, Службени гласник Европске уније, L 42, 48-53.
- Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC*, Службени гласник Европске уније, L 133, 66-92.
- Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010*, Службени гласник Европске уније, L 60, 34–85.
- Одлука Вишег земаљског суда у Штутгарту: OLG Stuttgart, NJW 1988, 833
- Одлука Европског суда правде: С 449/13 CA Consumer Finance SA v Ingrid Bakkaus, Charline Bonato, née Savary, Florian Bonato
- Одлука Европског суда правде: С-565/12 LCL Le Crédit Lyonnais SA v Fesih Kalhan
- Одлука Савезног врховног суда Немачке: BGH, NJW 1989, 1665.

Attila I. Dudás, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
A.Dudas@pf.uns.ac.rs

Responsible Lending as Means of Protecting Consumers in Credit Contracts in the Law of the European Union⁶⁸

Abstract: *The traditional concept of consumer law relies on the so-called information paradigm. It postulates the ability of consumers to make rational choices if they are provided with all the necessary information as well as the required level of transparency of the transaction they are to enter into. The information paradigm gains special significance in consumer credit contracts. The reasons are manifold. Firstly, credit contracts are usually concluded for longer periods of time, quite often as long as a decade or two, in the cases of mortgage credit contracts. Secondly, they regularly involve higher financial commitment of the consumer than sale contracts the object of which is usually of lesser value in comparison to the value of credit contracts. Finally, the average consumer does not usually possess the expertise and experience required to make rational decisions concerning the terms of a credit contract. Therefore the gap between the expertise and experience of the consumer and that of the creditor is a common occurrence. Due to the mentioned features of consumer credit contracts, the pre-contractual duties of the creditor are more extensive than that of the seller's in a consumer sale contract. One of them is the creditor's duty to grant credit to the consumer according to the concept of responsible lending. It requires the creditor to assess thoroughly and impartially the creditworthiness of the consumer before the conclusion of the contract, in order to prevent their over-indebtedness by avoiding credit contracts that are unreasonable from the perspective of the consumer.*

At the level of the European Union, consumer credit was first regulated by the Directive 87/102/EEC. However, responsible lending as a special precontractual duty of the creditor has not appeared in this Directive yet. During the preliminary works on the new Directive 2008/48/EC on consumer credits one of the most debated issues was whether it should envisage explicitly responsible lending as one of the precontractual duties of the creditor. The first proposal of the new Directive contained a quite strict rule, presuming that the creditor assessed by

⁶⁸ This paper has been presented at the International Scientific Conference Legal Tradition and New Legal Challenges, held on October 3rd and 4th, 2019, at the University of Novi Sad Faculty of Law.

all means available whether it could be reasonably expected that the consumer will be able to repay the credit, on the one hand, and that the creditor advised the consumer accordingly before the contract is concluded, on the other. Much of this rule was omitted from the final text of the Directive, though it still prescribes the duty of the creditor to assess the creditworthiness of the consumer.

The financial crisis, which erupted in 2007, demonstrated how vulnerable the financial situation of the consumers may become and how fragile the system of collaterals supporting credit contracts may prove in time. The experience gained from the crisis was taken into account during the drafting of the new Directive 2014/17/EU, known in short as the Mortgage Credit Directive, which attaches a much greater importance to the concept of responsible lending.

Keywords: *responsible lending, Mortgage Credit Directive, Consumer Credit Directive, contract on loan, consumer credit.*

Датум пријема рада: 18.11.2019.